OLIY TA’LIM TASHKILOTLARIDA EDUKOLOGIK YONDASHUVNI JORIY ETISH DARAJASINI BAHOLASH METODIKASI

Usmanova Gulxumor Saidakbarovna
Oriental universiteti o‘quv-metodik ta’minot bo‘limi boshlig‘i
E-mail: Gulhumor90@gmail.com, ORCID: 0009-0004-9533-0690

Annotatsiya. Tezisda oliy ta’lim tashkilotida o‘quv jarayonini boshqarishga edukologik yondashuv qay darajada joriy etilganini miqdoriy baholash masalasi ko‘rib chiqiladi. Muallif tomonidan o‘nta mezon, to‘rt balli shkala va integratsiya indeksiga asoslangan ekspert baholash metodikasi taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: edukologik yondashuv, o‘quv jarayonini boshqarish, ekspert baholash, integratsiya indeksi, ichki sifat kafolati.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston oliy ta’lim tashkilotlarida kredit-modul tizimi, HEMIS axborot tizimi, LMS platformalari va ichki sifat bo‘limlari joriy etildi [1]. Biroq bu vositalarning mavjudligi o‘quv jarayoni yaxlit tizim sifatida boshqarilayotganini hali anglatmaydi. Amaliyotda ko‘pincha alohida unsurlar yaxshi ishlaydi, ular orasidagi bog‘lanish esa zaif bo‘lib qoladi. Shu bois OTMda boshqaruvning holatini “bor yoki yo‘q” tamoyili bo‘yicha emas, unsurlarning o‘zaro integratsiyalashuv darajasi bo‘yicha baholash zarurati paydo bo‘ladi.

Edukologiya ta’limni pedagogika, psixologiya, kvalimetriya, menejment va axborot texnologiyalari yutuqlarini birlashtirgan yaxlit tizim sifatida o‘rganadi [3]. Bu yondashuvdan kelib chiqib, OTMda edukologik boshqaruvning joriy etilganlik darajasini baholash uchun quyidagi o‘nta mezon taklif etildi [2]: strategik muvofiqlik; o‘quv-me’yoriy hujjatlar integratsiyasi; kompetensiyaviy yo‘naltirilganlik; pedagogik texnologiyalar samaradorligi; baholash tizimining uyg‘unligi; raqamli boshqaruv darajasi; monitoring va tahlil; ichki sifatni ta’minlash; teskari aloqa mexanizmi; natijadorlik.

Bunday baholash zarurati xalqaro tajribada ham e’tirof etilgan. Yevropa oliy ta’lim hududida ichki sifat kafolati tizimlari dasturlarni loyihalash, talabaga yo‘naltirilgan o‘qitish va baholash, axborotni boshqarish hamda dasturlarni muntazam qayta ko‘rib chiqish kabi jarayonli talablarga tayanadi. Bu talablar alohida hujjatning mavjudligi bilan emas, jarayonlar o‘rtasidagi bog‘lanish bilan o‘lchanadi. O‘zbekiston OTMlari amaliyotida infratuzilmaviy talablar nisbatan yaxshi ta’minlangani, jarayonli talablar esa hali to‘liq bajarilmayotgani kuzatiladi. Aynan shu tafovutni aniqlash uchun integratsiyaga yo‘naltirilgan baholash vositasi kerak.

Har bir mezon to‘rt balli shkala bilan baholanadi: 0 — unsur mavjud emas; 1 — unsur rasmiy hujjat darajasida mavjud, amaliyotda qo‘llanilmaydi; 2 — unsur amaliyotda qo‘llaniladi, lekin boshqa unsurlar bilan bog‘lanmagan; 3 — unsur boshqaruv siklining tarkibiy qismiga aylangan va natijalari qarorlarda hisobga olinadi. Ballarni to‘plash orqali integratsiya indeksi hisoblanadi: $I = (b_1 + b_2 + \ldots + b_{10}) / 30$. Indeksning 0,40 dan past qiymati an’anaviy ma’muriy boshqaruv ustunligini, 0,40–0,69 oralig‘i edukologik unsurlar mavjud bo‘lsa-da integratsiyalashmaganini, 0,70 va undan yuqori qiymat esa edukologik boshqaruv yaxlit tizim sifatida ishlayotganini ko‘rsatadi.

Mezonlarni mazmuniga ko‘ra to‘rt guruhga ajratish mumkin. Birinchi guruh — strategik muvofiqlik va ichki sifatni ta’minlash — muassasa darajasidagi siyosat va uning ijrosini tavsiflaydi. Ikkinchi guruh — o‘quv-me’yoriy hujjatlar integratsiyasi, kompetensiyaviy yo‘naltirilganlik va baholash tizimining uyg‘unligi — ta’lim dasturining ichki mantiqini ko‘rsatadi. Uchinchi guruh — pedagogik texnologiyalar, raqamli boshqaruv, monitoring va teskari aloqa — jarayonning qanday kechayotganini aks ettiradi. To‘rtinchi guruh — natijadorlik — butun tizimning yakuniy samarasini

ifodalaydi. Bunday guruhlash ekspertlarga har bir mezonni alohida emas, boshqaruv siklining tegishli bosqichi bilan bog‘lab baholash imkonini beradi.

1-jadval. Edukologik yondashuvni joriy etish darajasini baholash mezonlari va dalillar manbai

№	Mezon	Baholash uchun dalil manbai
1	Strategik muvofiqlik	Rivojlanish strategiyasi, sifat siyosati, yillik reja
2	O‘quv-me’yoriy hujjatlar integratsiyasi	Malaka talablari, o‘quv reja, fan dasturi va sillabuslar tahlili
3	Kompetensiyaviy yo‘naltirilganlik	Moslik matritsasi, ta’lim natijalarining ifodalanishi
4	Pedagogik texnologiyalar samaradorligi	Dars kuzatuvlari, o‘zaro dars tahlili natijalari
5	Baholash tizimining uyg‘unligi	Baholash topshiriqlari va mezonlari, Kq koeffitsiyenti
6	Raqamli boshqaruv darajasi	HEMIS va LMS ma’lumotlarining to‘liqligi va ishlatilishi
7	Monitoring va tahlil	Semestr monitoring hisobotlari, tahliliy xulosalar
8	Ichki sifatni ta’minlash	Ichki audit, dasturlarni qayta ko‘rib chiqish hujjatlari
9	Teskari aloqa mexanizmi	So‘rovnomalar natijalari va ular asosidagi qarorlar
10	Natijadorlik	O‘zlashtirish dinamikasi, bitiruvchilar bandligi

Baholashning ishonchliligini ta’minlash uchun har bir mezon kamida uch nafar mustaqil ekspert — o‘quv-metodik bo‘linma, sifat bo‘limi va kafedra vakillari tomonidan baholanadi. Har bir ball hujjat yoki kuzatuv dalili bilan asoslanadi, ekspertlar fikrlarining muvofiqligi esa konkordatsiya koeffitsiyenti yordamida tekshiriladi [4]. Bu yondashuv ESG standartlarida talab etiladigan ichki sifat kafolatining dalillarga asoslanganlik tamoyiliga mos keladi [5].

Metodikaning amaliy qiymati shundaki, u OTM rahbariyatiga boshqaruv tizimidagi “uzilish nuqtalari”ni aniq ko‘rsatadi. Masalan, raqamli boshqaruv va monitoring mezonlari yuqori, teskari aloqa va natijadorlik mezonlari esa past baholansa, bu ma’lumotlar yig‘ilayotganini, lekin boshqaruv qarorlariga aylanmayotganini bildiradi. Indeksni har o‘quv yili oxirida qayta hisoblash esa boshqaruvni takomillashtirish dinamikasini kuzatish imkonini beradi.

Metodikani qo‘llash tartibi to‘rt bosqichdan iborat. Avval ekspertlar guruhi tuziladi va mezonlar bo‘yicha baholash varaqasi bilan tanishtiriladi. So‘ngra har bir ekspert hujjatlar, kuzatuvlar va raqamli tizimlardagi ma’lumotlar asosida mustaqil baholash o‘tkazadi. Uchinchi bosqichda ballar umumlashtirilib, integratsiya indeksi hisoblanadi va ekspertlar o‘rtasidagi katta tafovutlar muhokama qilinadi. Yakuniy bosqichda eng past baholangan mezonlar bo‘yicha takomillashtirish rejasi tuziladi va uning bajarilishi keyingi baholashda tekshiriladi.

Metodikaning cheklovlarini ham qayd etish lozim. Ekspert baholash subyektiv omildan butunlay xoli emas, shuning uchun ballar albatta hujjatli dalillar bilan asoslanishi, ekspertlar tarkibi esa turli bo‘linmalarni qamrab olishi kerak. Bundan tashqari, integratsiya indeksi muassasa holatining umumiy ko‘rsatkichi bo‘lib, alohida fakultet yoki ta’lim dasturlari kesimida ham hisoblanganda tahliliy qiymati ortadi.

Xulosa qilib aytganda, taklif etilgan metodika oliy ta’lim tashkilotlarida edukologik yondashuvning joriy etilganlik darajasini sifat va miqdor jihatdan baholash, boshqaruvdagi zaif bo‘g‘inlarni aniqlash hamda takomillashtirish choralarini asosli belgilash uchun xizmat qiladi.

Kelgusida metodikani raqamli shaklga o‘tkazish, ya’ni baholash varaqasini OTMning axborot tizimiga integratsiyalash maqsadga muvofiq. Bunda ayrim mezonlar — monitoring, raqamli boshqaruv va natijadorlik bo‘yicha dalillar HEMIS va LMS ma’lumotlaridan avtomatik tarzda shakllantiriladi, ekspertlar esa asosan sifat jihatlarini baholashga e’tibor qaratadi. Bu baholash jarayonini tezlashtiradi va natijalarni turli yillar hamda bo‘linmalar kesimida taqqoslash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-son Farmoni. 2019-yil 8-oktyabr.

2. Usmanova G.S. Oliy ta’lim tashkilotlarida edukologik modellarni qo‘llash holati // Ilmiy jurnal. – 2025. – Vol. 2, Issue 11. – B. 916–922.

3. Эдукология: монография / под ред. М.П. Карпенко. – М.: Изд-во АЭО, 2020. – 457 с.

4. Новиков А.М., Новиков Д.А. Методология. – М.: СИНТЕГ, 2007.

5. ENQA, ESU, EUA, EURASHE. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). – Brussels, 2015.